

“Het onderwijs zal gericht zijn op de volle ontwikkeling van de menselijke persoonlijkheid en op de versterking van de eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Het zal het begrip, de verdraagzaamheid en de vriendschap onder alle naties, rassen of godsdienstige groepen bevorderen.”

Uit: De universele verklaring van de rechten van de mens (1948)

“Het doel van het onderwijs is erop gericht om doctiele burgers te vormen, die als volwassenen, zonder vragen te stellen, de autoriteiten gehoorzamen!”

Johann Pestalozzi (1746-1827)



Door: Gérard Zeegers

Op onze scholen is er in toenemende mate aandacht voor academische vaardigheden als rekenen en taal. Kunst, literatuur, muziek, filosofie, geschiedenis en cultuur lijken te zijn verworpen tot marginale luxeverschijnselen. De filosofe Martha Nussbaum roept opvoeders en onderwijzers met haar pamflet 'Niet voor de winst' op, om zorg te dragen voor een brede en gevarieerde training in de geesteswetenschappen. De geesteswetenschappen, de kunst en spel zijn belangrijk, omdat zij de capaciteit van mensen om de wereld door de ogen van iemand anders te zien activeert en verfijnt. Het cultiveren van medeleven is een belangrijke vaardigheid voor democratische burgers. Zij steekt daarbij niet onder stoelen of banken dat zij de democratie ziet als de beste staatsvorm om mensen tot bloei te laten komen. Egoscoop wil haar daar graag een podium voor geven.

Nussbaum: “De globalisering heeft ervoor gezorgd dat mensen, overal ter wereld, afhankelijk van elkaar zijn geraakt. De economische, politieke, religieuze en milieuproblemen die we dienen op te lossen hebben een mondiale reikwijdte. De wereldeconomie heeft alle burgers van de wereld met elkaar verbonden. Ogenscheinlijk kleine beslissingen die wij hier nemen, zijn van invloed op de levensstandaard van mensen die hier ver vandaan wonen, maar betrokken zijn bij de fabricage van producten die wij hier kopen. Het gebruik van water en grondstoffen, de verwerking van afvalstoffen, de arbeidsomstandigheden van kinderen en volwassenen, regels voor de wereldhandel, milieuvoorschriften, het raakt allemaal aan de waarde van leven van veel mensen. Scholen dienen te stimuleren dat kinderen zichzelf gaan beschouwen als leden van een heterogene natie in een

heterogene wereld. De burgers van die wereld dienen enig begrip te hebben van de geschiedenis en het karakter van de uiteenlopende groepen die haar bewonen. Kennis vormt geen garantie voor goed gedrag, maar onwetendheid leidt vrijwel zeker tot slecht gedrag. Om stereotype beelden te voorkomen, dienen we ervoor te zorgen dat kinderen zicht op de hen omringende wereld krijgen die is gestoeld op correcte feiten en respectvolle nieuwsgierigheid.”

Nussbaum onderkent het belang van een sterke economie, maar ziet die als een middel om welzijn en welvaart te bereiken en niet als een doel op zich. “We moeten ons vooral niet laten dwingen tot een keuze tussen onderwijs gericht op winst en onderwijs gericht op goed burgerschap. De groei van het BNP (Bruto Nationaal Product) wordt vaak als maatstaf gebruikt voor de kwaliteit van leven in een land. Onderzoek heeft uitgewezen dat politieke vrijheid, gezondheid

en onderwijs maar matig correleren met economische groei.” Nussbaum wijst op het Human Development Paradigm (Menselijke OntwikkelingsModel) als alternatief voor het verouderde, economische groeimodel. Het Human Development Paradigm maakt een praktische vertaling van de fundamentele (mensen) rechten die door veel landen grondwettelijk zijn vastgelegd. Zij dicht het onderwijs een belangrijke rol toe en daagt schoolleiders en leraren uit om hun verantwoordelijkheid te nemen en om kinderen onder andere te leren:

- Om de wereld te beschouwen vanuit het perspectief van de ander;
- Zwakte en incompleetheit te erkennen en die aan te grijpen als kans voor samenwerking en wederkerigheid;
- Over de moed en vaardigheid die nodig zijn om een afwijkende mening te laten horen;
- Dat elk mens verantwoordelijkheid draagt voor zijn eigen handelen;
- Hun verbeelding te cultiveren, door te filosoferen, spelen, dichten, dansen, argumenteren, tuinieren, componeren, samenwerken, schilderen...

Alles in contact met het echte leven en gekoppeld aan concrete activiteiten. Het roer moet om, vindt Nussbaum. “Veel scholen moedigen hulpeloosheid en passiviteit aan door abstracte leerstof aan te bieden, die van iedere toepassing is losgezongen. We geven aan dat we zijn gesteld op democratie en zelfbestuur en we menen het ook als we benadrukken dat we de vrijheid van meningsuiting en het respect voor diversiteit en begrip voor anderen een warm hart toedragen. We bewijzen weliswaar lippendienst aan deze waarden, maar we denken veel te weinig na over wat we moeten doen om ze over te dragen op de volgende generatie en hun voortbestaan te verzekeren. Afgeleid door het streven naar rijkdom, vragen we steeds vaker aan onze scholen om nuttige winstmakers voort te brengen in plaats van nadenkende burgers.

En, onder druk van bezuinigingen, snoeien we juist die delen van het onderwijs weg die van cruciaal belang zijn voor het in stand houden van een gezonde samenleving.”

Nussbaum maakt gretig gebruik van denkers uit een ver verleden. Zij grijpt terug op Jean Jacques Rousseau, die met zijn boek ‘Emile’ (1762!) een lans brak voor leren door te doen. Nussbaum: “Emile’s leraar neemt hem mee naar buiten en leert hem hoe hij zich kan redden in de wereld waarin hij leeft en maakt hem zo tot een competente deelnemer aan de bezigheden van die wereld. Aan de andere kant moet ook Emile’s emotionele scholing doorgaan. Aan de hand van een breed scala aan verhalen leert hij zich te identificeren met het lot van anderen en de wereld door hun ogen te bezien. Met zijn verbeeldingskracht vormt hij zich een levendig beeld van hun

leven. Het helpt hem om andere mensen als zijn gelijken te zien.”

En zo leidt Nussbaum de lezer langs diverse onderwijshervormers.

De filosoof en pedagoog John Dewey (1869-1952) legde een eeuw geleden

al de vinger op de pijnlijke plek van het Amerikaanse

onderwijssysteem. Dewey was

van mening dat de conventionele

onderwijsmethoden een passieve

houding juist aanmoedigen. “Scholen zijn geworden tot een plek waar je luistert en kennis opneemt. Luisteren wordt belangrijker geacht dan analyseren, waardevolle elementen oppikken en actief problemen oplossen. Als leerlingen niet worden geacht om meer te doen dan passief luisteren, dan komen hun actieve, kritische vermogens niet tot ontwikkeling. Sterker nog, die raken zelfs verzwakt. Een dergelijke onderdanige houding is niet goed voor het leven en fataal voor de democratie. Een democratie kan namelijk niet overleven zonder alerte en actieve burgers. In plaats van te luisteren, dient het kind altijd te dóén: zelf dingen uitzoeken, zelf denken en vragen stellen.”

Nussbaum schrijft met ‘Niet voor de winst’ geen revolutionair pamflet. Zij doet wel een dringend appel op leerkrachten om in actie te komen. Ze pleit vurig voor die vakken die leerlingen en studenten een beter begrip verschaft van niet-westerse landen, de wereldeconomie, de verhoudingen tussen de verschillende raciale groepen, de gender-dynamiek, de geschiedenis van de migratie en de strijd van nieuwe groepen om erkenning en gelijkheid. In tijden van crisis kan ‘Niet voor de winst’ een aanzet zijn voor een goed gesprek op onze opleidingen en scholen. Nussbaum schenkt ons een moreel dilemma: Leren wij onze kinderen vaardigheden aan voor een baan om zo winstgevend te zijn voor de maatschappij, of leren we hen om hun verbeeldingskracht te gebruiken, hun eigen cultuur kritisch te bevragen en een betrokken burger te worden in diezelfde maatschappij? Haar boek is alleen daarom al een aanwinst. ■

“Het woord ‘prestatie’ wordt steeds meer gebruikt voor dingen die een goed ontworpen machine beter kan dan een mens, en het belangrijkste resultaat van het onderwijs, het verwezenlijken van een leven van rijke betekenis, gaat in het tumult verloren.”

John Dewey (1915)

Gérard Zeegers
Directeur de Bonckert
gzeegers@ziggo.nl